

Súčasná kapitalistická kríza

jura@protikapitalu.org

kolektivně proti kapitálu

Praha, 28. 4. 2012

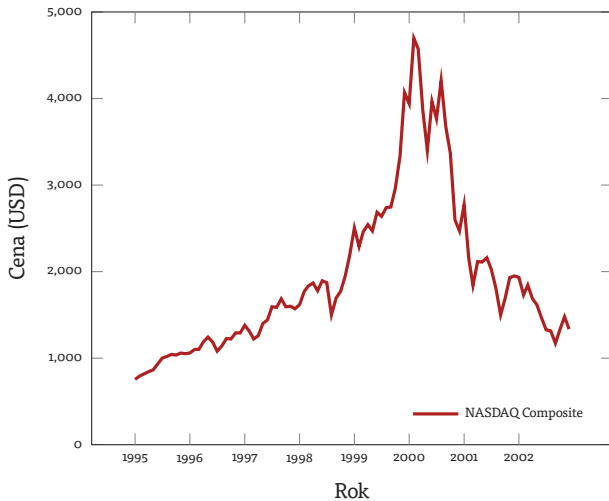
Obsah

- » Genéza súčasnej krízy (2000 – 2012)
- » Marxov pojem kapitálu a mýty o súčasnej kríze

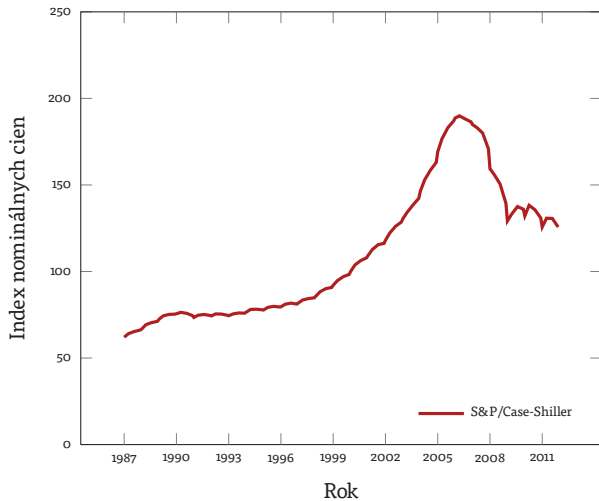
Obsah prvej časti

- » Genéza súčasnej krízy (2000 – 2012)
 - » Vzostup a krach dot-com sektora
 - » Boom na trhu s nehnuteľnosťami a hypotékami
 - » Kríza „subprime“ a globálna finančná kríza
 - » Dôsledky krízy v priemysle
 - » Kríza štátneho dlhu

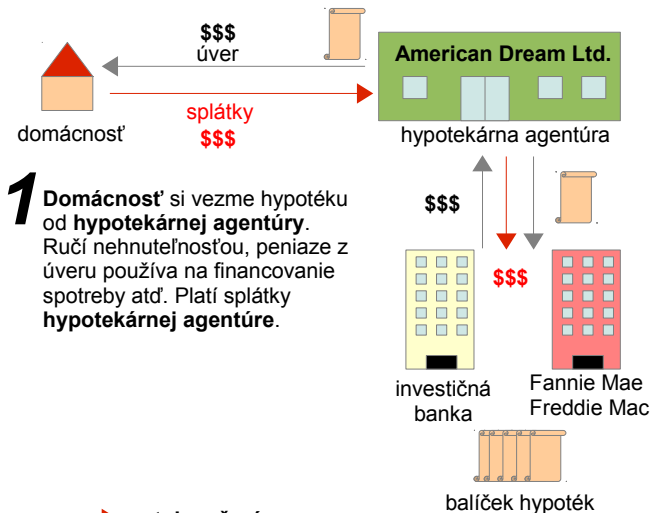
Krach dot-com sektora

Rast cien nehnuteľností

Sekuritizácia

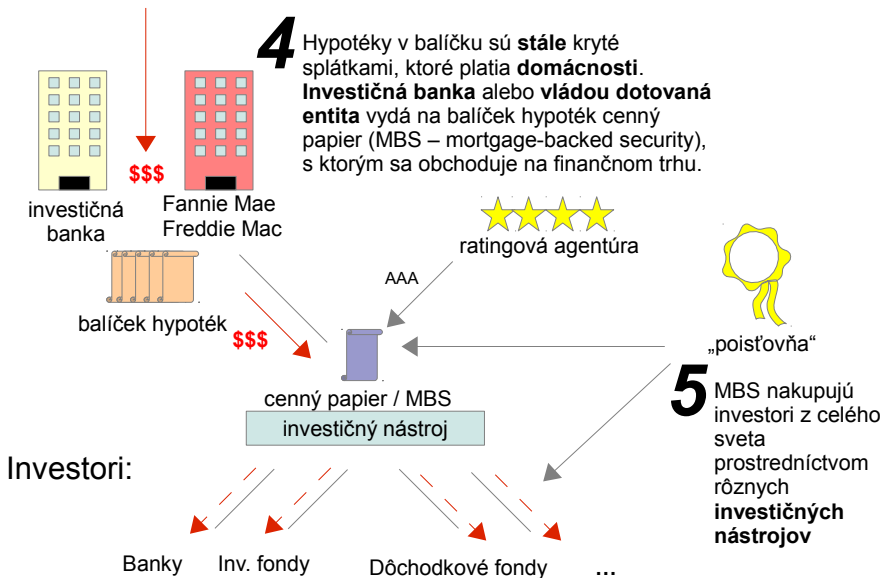
- 1** Domácnosť si vezme hypotéku od hypotekárnej agentúry. Ručí nehnuteľnosťou, peniaze z úveru používa na financovanie spotreby atď. Platí splátky hypotekárnej agentúre.

- 2** Hypotekárna agentúra predá hypotéku tretej strane – investičnej banke alebo vládou dotovanej entite. Agentúra prestáva byť nositeľom rizika. Domácnosť ďalej platí splátky agentúre, ale tie už putujú priamo tretej strane.

- 3** Tretia strana zhrnie nakúpené hypotéky do balíčka, s ktorým sa ďalej obchoduje. Čo presne sa deje s balíčkom?

→ = tok peňazí
\$\$\$

Sekuritizácia

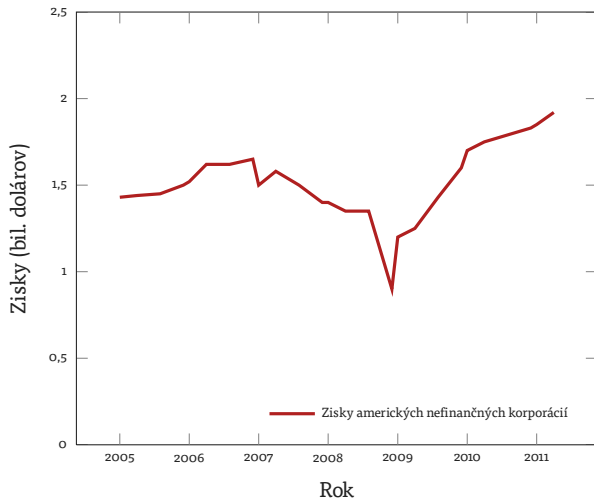

Sekuritizácia

- » CDO: zaistená dlhová obligácia
- » SIV: štruktúrovaný investičný nástroj
- » CDS: swap úverového zlyhania

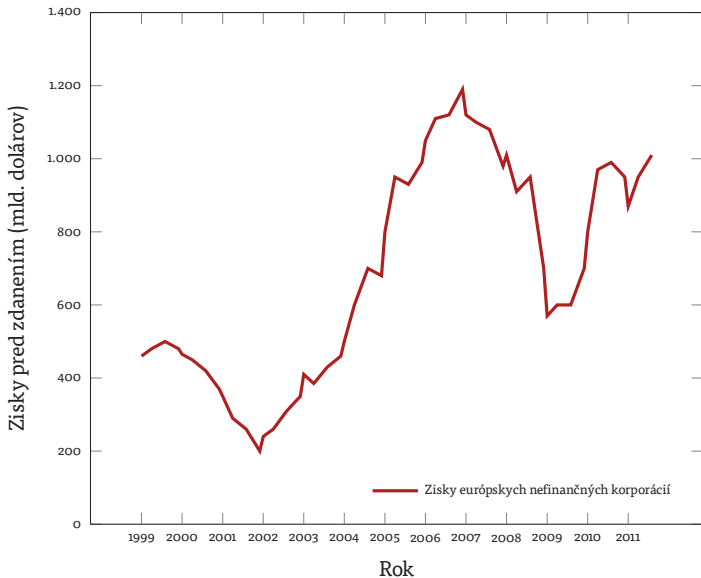
Krída v priemysle

Americké firmy

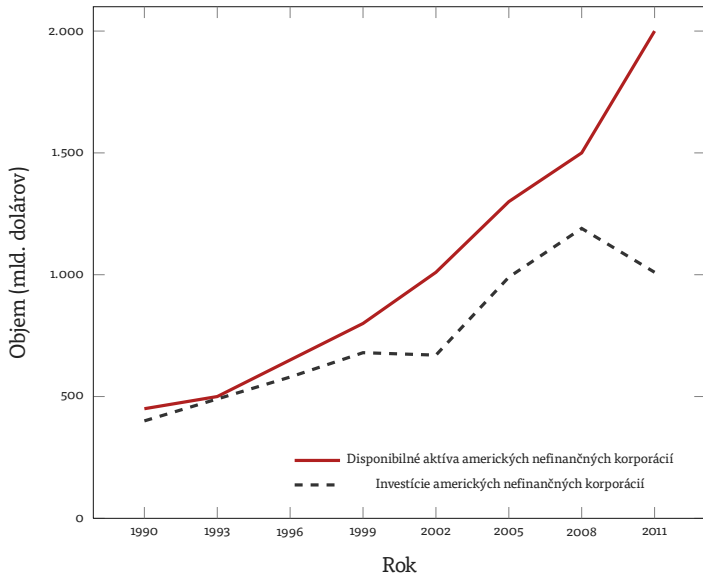

Kríza v priemysle

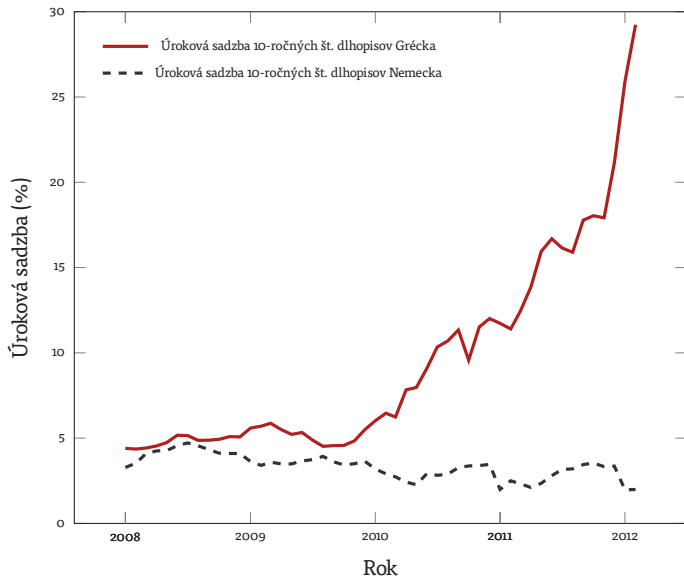
Európske firmy

Pokles investícií v priemysle

Úroková sadzba gréckych štátnych dlhopisov

Štruktúra gréckeho dlhu

Vlastníci	Hodnota (mld. €)	Podiel (%)
Zahraničné trhy (banky, inv. fondy, poisťovne, ...)	125,9	36
Štáty EU (centr. banky)	55,0	16
Medzinárodný menový fond	17,9	5
Bilaterálne úvery	47,7	14
Grécke a cyperské banky	73,9	21
Grécke nebankové inštitúcie, penzijné fondy	26,0	8
Spolu	346,4	100

Tabuľka 1: Štruktúra gréckeho štátneho dlhu podľa vlastníkov

Obsah druhej časti

- » Marxov pojem kapitálu a mýty o súčasnej kríze
 - » Kapitál
 - » Úver: zdroj všetkého zla?
 - » Úpadok systému?
 - » Revolučná situácia?
 - » Štát: nástroj vládnucej triedy?

Kapitál

Priemyselný kapitál

$$1 \quad P - T - P'$$

$$2 \quad P - T \dots V \dots T' - P'$$

$$3 \quad P - T \frac{Vp}{Ps} \dots V \dots T' - P'$$

» Premena peňazí na kapitál:

- » **Peniaze** (P), ktoré predstavujú určitú sumu **hodnoty**, sa premieňajú na **tovary** (T): výrobné prostriedky a pracovnú silu.
- » Pracovná sila vo **výrobnom procese** (V) vyrába nové **tovary** (T'), ktorých hodnota je väčšia, ako hodnota zálohovanej sumy P .
- » Hotové nové tovary (T') sa predávajú za svoju hodnotu, čoho výsledkom je suma peňazí P' .

» Hodnota $P' > P$. Rozdiel $P' - P$ je **nadhodnota**.

Kapitál

Spoločenský vzťah/proces

- » Kapitál je teda spoločenský vzťah, ktorý má povahu procesu. Týmto procesom je „zhodnocovanie hodnoty“ (valorizácia).
- » Proces prebieha tromi štádiami:
 - 1 Kapitalista kupuje tovary na trhu ($P - T$)
 - 2 Výrobný proces (V), ktorom pracovná sila vytvára nadhodnotu
 - 3 Kapitalista predáva nové tovary na trhu ($T - P'$) (\rightarrow nadhodnota)
- » Proces sa tým nekončí: Cieľom kapitalistu je **neustále zhodnocovanie hodnoty**. Sumu získanú v kroku 3 preto aspoň čiastočne reinvestuje do nového kroku 1 (\rightarrow jednoduchá reprodukcia alebo \rightarrow rozšírená reprodukcia čiže akumulácia)
- » Aby proces fungoval, musí byť prechod medzi štádiami hladký.

Kapitál

Krehkosť kapitálu

» Kde môžu nastať komplikácie?

1 $P - T$

- » Príliš vysoké ceny vstupov (výrobných prostriedkov a pracovnej sily), resp. ich nedostatok

2 V

- » Neposlušnosť pracovnej sily
- » Nedostatky vo výrobnom procese

3 $T - P'$

- » Nízky dopyt
- » Presýtenosť trhu

Kapitál

Konkurencia

- » Kapitalista nie je na trhu sám – konkurujú mu iné podniky
 - » Každý kapitalista sa usiluje maximalizovať zisk = → predĺžovanie pracovného dňa, → minimalizácia mzdových nákladov, → zvyšovanie produktivity a intenzity práce, → skracovanie **doby obehu** kapitálu.
- » Kým sa všetky vyrobené tovary nepredajú, je kapitál „viazaný“, takže akumulácia nemôže pokračovať v maximálnom rozsahu (prípadne vôbec).
- » Imperatív každého kapitálu: skracovať dobu obehu, minimalizovať zásoby (→ *just-in-time*) a maximálne zefektívniť predaj ($T - P'$).

Úver

- » Najvýznamnejší nástroj, ako skrátiť dobu obehu, je **úver**.
- » Namiesto toho, aby priemyselný kapitalista v kolobehu $P - T \dots V \dots T' - P'$ čakal na predaj všetkých tovarov, chýbajúcu sumu si požičia – akumulácia tak môže pokračovať.
- » Požičaná suma peňazí sa tak premieňa na kapitál.
- » Pri úvere sa **samotný kapitál stáva tovarom**, ktorý sa kupuje za svoju „hodnotu“ (istina) + **úrok**.
- » Istinu + úroky splatí kapitalista z výsledkov **budúcej** výroby, t. j. z budúcej hodnoty a nadhodnoty, ktorú pracovná sila vo výrobnom procese ešte len vytvorí.
- » Z pohľadu toho, kto peniaze požičal, ide o obeh $P - P'$.

Úver

Mobilita kapitálu

- » Vďaka úveru je kapitál mimoriadne mobilný: V určitých mantineloch môže akumulácia pokračovať bez ohľadu na to, či sa minulé vyrobené tovary už predali, alebo nie.
- » Mobilita sa týka aj celkového spoločenského kapitálu: Práve systém úveru umožňuje, aby sa kapitál jednoducho presúval z jedného odvetvia do iného, podľa toho, ktoré práve poskytuje najvyššiu **mieru zisku**.
- » Úver teda nie je voči kapitalizmu ničím „externým“, „cudzorodým“, ale naopak, predstavuje jednu z **esenciálnych** podmienok existencie kapitalizmu ako globálneho systému masovej výroby.

Úver

Fiktívny kapitál

- » Doklad o úvere (zmenka, dlhopis atď.) predstavuje **vlastnícky titul** veriteľa na časť ešte neexistujúcej nadhodnoty, ktorú priemyselný kapitál (dlžník) vytvorí až v budúcnosti. Tento doklad teda reprezentuje zatiaľ neexistujúcu, fiktívnu hodnotu – je **fiktívnym kapitálom**.
- » Samotný doklad sa môže stať predmetom obehu: Pôvodný veriteľ ho odpredá inému aktérovi za cenu, ktorá odráža **očakávania** budúcej akumulácie.
 - » Je v záujme každého priemyselného kapitalistu presvedčiť poskytovateľov úveru (alebo napr. akcionárov), že očakávania sa naplnia, t. j. že akumulácia bude v podniku prebiehať hladko. V takom prípade stúpa ochota potenciálnych veriteľov poskytnúť priemyselnému kapitalistovi úver, čo podniku umožní napr. rozšíriť výrobu, expandovať na nové trhy atď.
 - » Expanziu priemyselnej výroby vždy sprevádza aj rast úverového systému. Rast finančného sektora sám osebe vôbec neznamená, že by kapitalizmus bol „v zlej kondícii“ alebo dokonca „krachoval“.

Úver

Fiktívny kapitál a priemyselný kapitál

- » Dôsledkom tvorby fiktívneho kapitálu (**kapitalizácie**) je, že pôvodný priemyselný kapitál existuje dvakrát, trikrát, štyrikrát... Teda: raz ako skutočný priemyselný kapitál v podobe tovarov (výrobných prostriedkov atď.), a potom ako **vlastnícke tituly** na plody tohto skutočného kapitálu, prípadne **vlastnícke tituly na vlastnícke tituly** (opcie) atď. atď.
- » Fiktívny kapitál však nemusí byť viazaný len na priemyselný kapitál. Aj vlastnícke tituly na časť budúcich príjmov štátu z daní (→ štátne dlhopisy), prípadne na časť budúcich príjmov pracujúcich (→ sekuritizované subprime hypotéky) predstavujú fiktívny kapitál.
- » V konečnom dôsledku však len **priemyselný kapitál** môže uspokojiť očakávania vyplývajúce z týchto **vlastníckych titulov** (príjmy štátu pochádzajú z daní, mzdy pracujúcim platia podniky).

Úver

Fiktívny kapitál a krízy

- » Problém nastane v prípade, ak sa očakávania nedarí naplniť – ak objem fiktívneho kapitálu presahuje možnosti skutočného priemyselného kapitálu.
- » V takom prípade dochádza k násilnej korekcii – obrovské množstvá fiktívneho kapitálu sa stávajú nelikvidnými, z vlastníckych titulov na budúcu hodnotu a nadhodnotu sa menia na „toxické aktíva“ → kríza likvidity.
- » Úverový systém sa násilne mení na peňažný systém:
 - » Fiktívny kapitál, ktorý ešte včera platil ako výhodná investícia a bežne slúžil ako platidlo napr. v medzibankovom styku, sa stáva nepoužiteľným.
 - » Dochádza k odklonu investorov od daného aktíva k inému + stúpa dopyt aktérov finančného sektora po skutočnom, všeobecne akceptovanom platidle (peniaze).
- » Rast objemu fiktívneho kapitálu je vždy dôsledkom konjunktúry. Keďže v kapitalizme je výroba v rukách súkromných, atomizovaných jednotiek (individuálnych kapitálov), dochádza pravidelne k tomu, že očakávania prerastú skutočné možnosti. → Cyklický charakter kríz (nadvýroba, „bubliny“ vo finančnom sektore atď.)

Úver

Niekoľko záverov

- 1** Kapitalizmus bez úveru nie je možný. Úverové vzťahy dokonca historicky predchádzajú priemyselný kapitál, ktorý ich modifikoval a prispôbil svojim potrebám.
- 2** Úverový systém *nie je* „parazitický“.
- 3** Rast finančného sektora a vzostup nových druhov „finančných produktov“ je výsledkom dobrej kondície globálneho kapitálu. Svedčí o jeho životaschopnosti a úspechu pri hľadaní spôsobov, ako zdokonaľiť a zrýchliť proces akumulácie.
- 4** Praktický záver: Teoretická a praktická kritika, ktorá si z kapitalizmu vyberá úver ako pôvodcu všetkého zla, je oklieštená.

Úpadok?

Potrebnosť kríz

- » V nadväznosti na predchádzajúce:
 - » Kríza je proces, ktorým sa odstraňujú ťažkosti akumulácie vyvolané samotnou akumuláciou...
 - » ...aby mohla akumulácia pokračovať bez týchto ťažkostí.
- » Pre „systém“ je kríza nutným a prínosným procesom:
 - » Zintenzívňuje konkurenciu – zrýchľuje selekciu medzi ziskovejšími a menej ziskovými kapitálmi, zrýchľuje centralizáciu kapitálov
 - » Likviduje nadbytočný fiktívny i skutočný kapitál
 - » ...a tak pripravuje pôdu novej konjunktúre

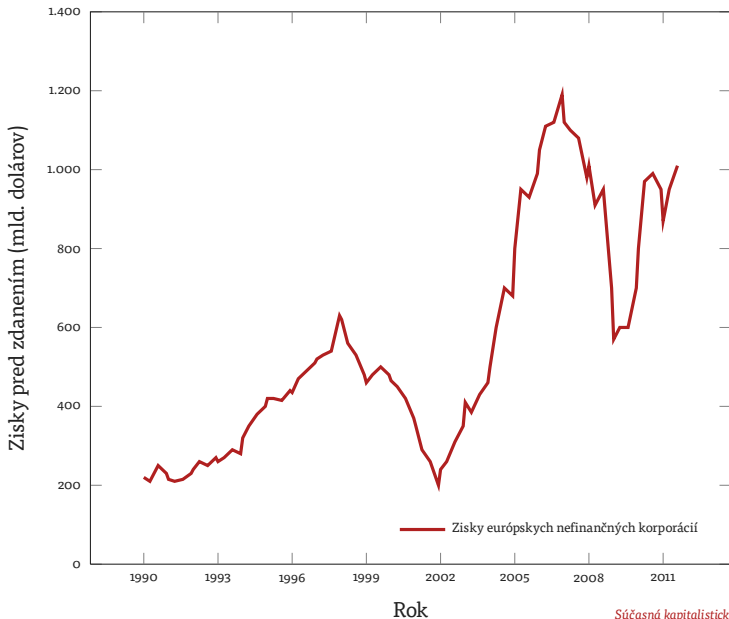
Úpadok?

Pokles ziskov?

- » Kríza je zároveň produktom predchádzajúcej konjunktúry – nie „úpadku“, „dekadencie“ kapitalizmu.
- » Empiricky vzaté, ani tej súčasnej kríze nepredchádzal pokles ziskov – naopak...

Úpadok?

Pokles ziskov?

Revolučná situácia?

- » O čom svedčí rast ziskov po roku 2009? Ako je kríza prospešná pre kapitál vo vzťahu k sebe samému, tak je preň výhodná vo vzťahu k pracujúcim.
- » Medzi ekonomickým cyklom kapitálu a „politickým cyklom“ pracujúcej triedy neexistuje nijaký priamy vzťah.
- » Kríza vytvára predpoklady skôr pre porážky pracujúcich, ako pre ich víťazstvá:
 - » Vytvára tlak na mzdy a na sociálnu mzdu
 - » Umožňuje mimoriadne opatrenia na pracoviskách, zvyšujúce mieru vykorisťovania
 - » Zintenzívňuje konkurenciu na pracovnom trhu
 - » + je to mocná ideologická zbraň...

Revolučná situácia?

Kríza a pracujúci

- » Ako taká je kríza nástrojom, ktorý kapitálu umožňuje:
 - 1 Preskupenie síl na celospoločenskej a globálnej úrovni
 - 2 Preskupenie síl na „mikroúrovni“ pracovísk
- » Historicky boli krízy momentom, ktorý skôr zakončoval veľké cykly proletárskych bojov, než ich začínal.
- » Na druhej strane to **neznamená**, že nič nemá zmysel...

- » Čo ukazuje kríza vo vzťahu k štátu?
 - » Predovšetkým: Štát nie je len „výkonný výbor buržoázie“ – je to
 - 1 špecifický individuálny kapitál s vlastným rozpočtom, investíciami, výrobnými procesmi a ziskom, a zároveň
 - 2 reprezentant všeobecného záujmu kapitálu na určitom území
- » To znamená:
 - » Za istých okolností sa globálny kapitál správa k jednotlivým štátom úplne rovnako, ako by sa správal k jednotlivému podniku v podobnej kondícii (prípady PIIGS)
 - » Štát je často nútený postupovať proti záujmom jednotlivých domácich kapitálov (Grécko)
 - » Dve uvedené funkcie kapitalistického štátu sú v napätí a môžu sa dostať do rozporu

- » Zároveň sa v súčasnej kríze štát opäť osvedčil ako nástroj na **generalizáciu** opatrení, ktoré individuálne kapitály podnikli na mikroúrovni, **na celospoločenskú úroveň**.
- » Terénom, o ktorý tu ide, je jednak **sociálna mzda** (dávky v nezamestnanosti, dôchodky, ale aj „priame transfery“ – verejné zdravotníctvo, školstvo atď.), jednak **právny rámec** vykorisťovania (garancia minimálnej mzdy, vek odchodu do dôchodku atď.).

Všeobecné závery

- » Kríza je „prirodzenou“ súčasťou kapitalistického ekonomického cyklu
- » Zdrojom jedinej „systémovej“, „štrukturálnej“ krízy kapitalizmu, ktorá by preň mohla byť fatálna, môže byť len...

$$P - T \overset{Vp}{\underset{Ps}{}} \dots V \dots T' - P'$$

Zatiaľ... ďakujeme za pozornosť

kolektívne proti kapitálu

- » www.protikapitalu.org → Publikace
- » kpk@protikapitalu.org
- » jura@protikapitalu.org

